

STUDIU

ASUPRA

GENULUI

ELEMENTELOR LATINE ÎN ROMĂNEȘTE

ÎN COMPARAȚIE

CU CELELALTE LIMBI ROMANICE

DE

EDUARD GRUBER

JASSY

TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ROMÂNI ASOCIAȚI

1884

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA
BUCURESTI

Cota ~~01/8704~~

Inventar 333538

Re 113/635240

STUDIU

ASUPRA

GENULUI

ELEMENTELOR LATINE ÎN ROMĂNEȘTE

ÎN COMPARAȚIE

CU CELELALTE LIMBI ROMANICE

DE

EDUARD GRUBER

JASSY
TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ROMÂNI ASOCIAȚI

1884.

(4 (-15))

Biblioteca Centrala Universitara
"Carol I" Bucuresti
Cota III 402.230

Fauz

Biblioteca Centrala Universitara
~~01/8701~~
333538

B.C.U. "CAROL I" BUCURESTI

C333538

Izvoarele întrebuintate.

A. Brachet. Dictionnaire étymologique de la langue française. Sixième édition. Paris.

A. de Cihac. Dictionnaire d'étimologie Daco-Romane. Elements latins comparés avec les autres langues romanes. Francfort s/M 1870.

F. S. Constancio, D. M. Nouvelle grammaire portugaise à l'usage des Français. Paris 1862.

Friedrich Diez. Grammatik der romanischen Sprachen. Zweiter Theil. Bonn 1838.

C. Ferrari. Nouveau Dictionnaire italien-français et français-italien. Paris 1867.

Joseph da Fonseca. Dictionnaire français-espagnol et espagnol-français. Paris 1870.

A. J. de Fornascari-Verce. Cours théorique et pratique de la langue italienne simplifiée et réduite à ses vrais principes. Vienne 1853.

A. Lambrior. Curs de sintaxă profesat la Liceul-Național din Iași. Manuscript.

Ioan Nădejde. Gramatica limbei române. Fonetica, etimologia, sintaxa și istoria limbei. Iași 1884.

L. Quicherat et A. Daveluy. Dictionnaire latin-français. Paris 1875.

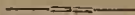

Din pricina greutăților tipografice am însemnat prin:
ã pe a portughez cu til deasupra.
ñ pe n spaniol = gn francez. ;

ERATĂ

<u>Pagina</u>	<u>rîndul</u>	<u>în loc de</u>	<u>să se citească</u>
12	26	pept	piept
13	15	sauguen	sanguen
21	35	R. Maced	Maced
25	35	nnntă	nuntă
27	8	digitus	digit

INTRODUCERE.

În lucrarea aceasta mi-am propus a cerceta istoria genului elementelor latine, cari se află în românește, și de a încerca să stabilesc o teorie generală a formării genului român în raport cu cel latin. Partea cea mai însemnată în aceste cercetări iese disparițiunea genului neutru în celelalte limbi romanice față cu păstrarea lui în românește.

Mai întâiu am căutat ce schimbări de gen ni înfătoșază substantivele românești în comparație cu cele ale latinei clasice. Pe urmă am discutat spre a afla, dacă acele schimbări sint reale, adică dacă s'au întimplat în latina populară, ori dacă nu cum-vă în această limbă se află și forme de alt gen corespunzătoare celor din latina clasică. În sfârșit din asemănarea formelor romanice am tras concluziuni în privința genului roman și arăt ce urmează, după părerea mea, din aceste fapte, în special asupra genului neutru.

Din nefericire n'am avut la îndămină toate lucrările, de cari ași fi avut trebuință și am fost silit, să mă folosesc numai de acele citate la început. Mai târziu voi completa lipsurile neînătate acuma. Mai mult se simțește aci lipsa de fapte din texturile romine vechi și din dialectul macedonean.

Capitolul I-iü.

TABELUL I

§. 1. Neutre cari și-au schimbat genul în românește.

DECLINAREA II

1. Neutre singulare cari au trecut la masculin.

cerebrum; *crier* Rom; *celebro* și *cerebro* Sp; *cerebro* Port.

ficatum; *ficat*, la plural pe lângă forma masculină *ficași* iese și *ficat*; *fegato* It; *higado* Sp; *figado* Port; *fitge* Cat. Prov; *fie* Fr. v; *foie* Fr. nou. m.

geniculum în latina clasică (Varro, Priscianus), înse trebue să admitem un tip *genuculum* din care să fi ieșit: *genunchu* Rom., la plural are pe lângă *genunchi* și forma *genunche*; *genuchi*, la plural numai *genucle* Maced; *gnocchio* It; *genojo*, *ginojo* Sp. v.; *hinojo* Sp. nou; *giolho*, *joelho* Port; *genoll* Cat; *genolh*, *ginolh* Prov; *genouil* Fr. v.; *genou* Fr. nou.

nubilum; *nour* Rom; *nuor* Maced; *nuvolo* m. *nuvola* f., *nugolo* m. *nugola* f. It; *nublo* Sp; *nuble* Prov; *nuvem* Port; *nue* Fr. Aceste două din urmă din *nubes*.

ostiolum; *ușor* Rom; *ussol* Prov.

2. Neutre plurale cari au trecut la feminin.

alvea. Vezi *alveus* la Masculinele cari au trecut la feminin Decl. II.

autumna, forma neutră se află la Varro și Chari-

- sus gramaticul, la Horatius înse se află forma masculină: *autumnus, i*; *toamnă* Rom; *autuno* It; *otoño* Sp; *outono* Port; *autumno* Cat; *automs, autompne* Prov; *automne* Fr. m și f.
- cichorea; *cicoare* Rom; *cicorea, cicoria* It; *chicorea, chicoria, achicoria* Sp; *chicoria* Port; *chicorée* Fr.
- cornă; *coarnă* Rom; cele-lalte forme date de D-nul Cihac: *cornia, corniola* It; *cornizola* Sp; *cornisola* Port; *cornouille* Fr. vin din alte forme latinești.
- damna; *daună* Rom; *danno* It; *daño* Sp; *damno, dano* Port; *dan, dam* Prov; *dam* Fr.
- folia; *foaie* Rom; *foglio* m. *foglia* f. It; *fuel* Friul; *ful, fulla* Cat; *foja* Sp. v.; *hoja* Sp. nou; *folho, folha* Port; *folh, fuelh, folha, fuelha, foilla* Prov; *feuille* Fr. f.
- fraga, orum, acest cuvint ie chiar un pluralia tantum și a dat românește: *fragă* sing. *frage* plur. la Munteni și în unele localități din Moldova (Neamțu etc); ieste însă și forma: *frag* sing. *fragi* plur; *frangă* Maced; *fraga* It; francesul *fruisse* nu vine din *fraga* ci din *fragea* (Brachet); tot așa trebuie să fie și cu *fresa* Sp.
- hiberna; *iarnă* Rom; *jarna* Istr; *inverno, verno* It; *invierno* Sp; *inverno* Port; *ivern, hivern* Cat. Prov; *hiver* Fr.
- in-bracamentum, tip presupus derivat de la *braca, ae* sau *bracae, bracarum* (Tacitus); *îmbrăcămînt* Rom. v; *îmbrăcăminte* Rom. nou.
- calciamenta sau *calceamenta* (Cicero, Justinus) compus cu prepoziția *in* a dat românește *încălțămînt*, iar forma vechie ieste *încălțămînt* (Cipariu); *calzamento* It; *calsament chalsamen, caussament* Prov.

- licia, orum; *iță* Rom; *liccio* It; *lizos* Sp. Port. pl;
lice în expresiunea „*haute ou basse lice*“,
lisse Fr.
- ostia; *ușă* Rom; *uscio* It; *uzo* Sp. v; *ueis, uis,*
hus, us, uz Prov; *us* Fr. v.
- persica; *piersică* Rom; *persica, pesca* It; *persico,*
prisco, alpersico Sp; toate însamă fructul
 arborelui și sînt masculine în loc
 de feminine după regula generală, se ex-
 plică ca formate din singular întocmai
 precum Rom. *măr din melum; presega* Prov;
pêche Fr.
- pira; *pară* Rom; *peară* Maced; *pera* It. Sp. Cat.
 Port; *poire* Fr.
- poma; *poamă* Rom; *pomr, pome* It; *pomo* Sp.
 Port; *pom, poma* Cat. Prov; *pom* Fr. v;
pomme Fr. nou.
- pruna; *prună* Rom; *prugna, brugna, pruna* It;
pruna Sp Cat. Prov; *prune* Fr.
- sabbata, orum de ordinar chiar se întrebuița
 mai mult la plural (Ovidius, Petronius);
sîmbătă Rom; *sabato* It; *sabado* Sp. Port;
sabbat, sabat, sapte, sabde, dissapte=dies sab-
batî Prov; *samedi* pentru *sabedi=sabbati*
dies Fr.
- sera; *sară* Rom; *seară* Maced; *sera* It. Prov;
scr Prov. m; *soir* Fr. m.
- sorba; *soarbă* Rom; *sorba* It. f.; *sorba, serba* Sp;
sorba, sorvu Port; *sorbe* Fr.
- spodia (*σπώδιον*) întrebuițat la Plinius; *spuză* Rom.
 D-nul Cihac nu arată din ce cuvînt la-
 tin derivă al nostru și nu ne dă nici alte
 forme romanice.
- templa; *tîmplă* (o parte de la biserică) *temple* Fr.

DECLINAREA III.

1. Neutre singulare cari au trecut la masculin.

l a c; forma primitivă a acestui cuvint ieră *lacte* și se găsește la Plautus, Ennius și Priscianus; *lapte* Rom. la plural pe lângă forma masculină *lapți* are și pe cea neutră *lăpturi* întrebuințată în alt înțeles; *lapte* sing. *lăpți* plur. Maced. f.; *latte* It. m.; *leche* Sp. f.; *laite* Port. m; *llet* Cat; *lach, lag, lait, layt* Prov. m. și f.; *lait* m. *laite* f. Fr.

t e m p u s; *timp* la plural *timpți*, aceasta înse ie o formațiune literară nouă; căci de ar fi veche ar trebui să se zică și *tinchi*, adevărata formă plurală ieste *timpuri* care corespunde lui *tempora*; *tempo* It. Port; *tiempo* Sp. *temps*. Fr.

2. Neutre singulare cari au trecut la feminin.

c u l m e n; *culme* Rom; *colmo* It. m.; *colma* Milanez f.; *cumbre* pentru *culmbre* Sp; *cume* Port.

f e l; *fiere* Rom; *fele* m. *fiel* m. It. *hiel* Sp; *fel* Cat. Port. Prov; *fiel* Fr.

l e g u m e n; *legumă*, Dl Cihac dă și o formă *legum*; *legume* It. Port; *legumbre* Sp. *ilegum* Cat.; *legum, lium* Prov; *legum, leün* Fr. v; *legume* Fr nou.

l u m e n; *lume*, Rom.; *lume* It. Port. m; *lumbre, lumne* Sp. v. f; *llum* Cat. m.; *lum* Prov. m.

m a r e; *mare* Rom.; *mare* It.; *mar* Sp. f. Cat. Prov. Port; *mier* Fr. v.; *mer* Fr. nou.

m e l; *miere* Rom.; *mele, miele* It.; *miel* Sp. f; *mel* Port. Prov; *miel* Fr. m.

3. Neutre plurale cari au trecut la feminin.

c i c e r a; *țeațire*. Maced f. Dl. Cihac dă forma

ceacire la care *ce* nu se poate explica după legi fonetice, și apoi nici nu există; încă o neexactitate ieste că-l dă ca masculin; *cece* It.; *chiche* Fr.; forma spaniolă *cicercha* pe care o dă Dl. Cibac nu vine din *cicer* ci din o altă formă.

ilia ilium; *iie* Rom.; *ilie* pl. Maced.

lumina; *lumină* Rom.; *lumine* It. v.

milia, milium; *mie* Rom.; *mille, milla* It.; *mil* Cat. Sp. Port; *mil, mils, milia, melia* Prov.; *mil, mille* Fr. v; *mil, mille* Fr. nou.

vera; *vară* Rom.; *vera* Istr; *ver* Prov. Fr. v.

Observații.

1. Dintre neutrele singurite de la a doua declinare cari au trecut la masculin numai: *crier, i*; *nour, i*; *ușor, i* sint de genul bărbătesc; *ficat* are și forma *ficat* pe lângă *ficați*; *genunchiū* are la plural forma *geninche* mai des întrebuițată de cît *genunchi*; apoi și latinește, deși cu un înțeles cam deosebit, iera și forma masculină: *geniculus* (popular *genuculo*). Noi credem că adevărată formă moștenită de Romîni ie cea neutră și că pluralul masculin: *genunchi* s'a format mai tîrziu. Ca dovadă la aceasta iese și limba macedoneană, care nu are pluralul masculin, ci are numai forma neutră: *genicliu, genuclie*.

La cuvîntul *cerebrum* observăm că trebuie de presupus meta-teza veche *creebrum* apoi forma *creur* din care *creer*, întocmai precum *greer* din *greur* care există într'un text vechiū.

La *ficatum* observăm că nu-l cunoaștem ca formă populară moldovenească.

2. Despre neutrele plurale de la declinarea a II-a trecute la feminin singurit avem de observat următoarele:

Forma *alvea* o punem ca pluralul de la *alveum*=albie de spălat; forma *cornua* poate nu a existat în latina populară ci *cornu* căci *cornu* și în latina clasică iera și sub forma: *cornum* pe a II-a Decl.; *damna* prezintă același fenomen de a avea grupa *nn*=*un* ca și *scamua*=*scaune*.

Dintre numele de fructe neutre în latinește aproape toate au trecut la feminin; originea acestei schimbări trebuie să o căutăm

în pluralele neutre. Numai unul singur a rămas în românește tot neutru, precum ie în latinește și acesta ie: *măr, mere*.

3. Despre neutrele singurite de la a treia Decl. trecute la masculin avem de notat că forma *țimpî* se întrebuițează rar în loc de *țimpuri*, ba chiar ie îndoială dacă *țimpî* poate fi privită ca formă populară. În limba literară *țimpî* ie negreșit o formă fabricată.

Despre *lac* trebuie să presupunem o formă *lactem* masculină ori comună pentru a putea înțelege formele romanice.

4. Asupra neutrelor singurite de la a III Decl. trecute la feminin avem de adăogit că *fel* și *mel* nu pot da formele românești, tot așa nici pluralele *fella, mella* ei trebuie să presupunem niște forme *felem, melem* comune ori feminine; forma *legume* a luat prin analogie forma *legumă*.

5. Despre cele neutre plurale de la a III-a Decl. trecute la feminin avem de observat că: *lumina* ar fi dat *lîmene* (cu accentul pe u) și apoi *lîmină* pentru cazul regim. Dacă presupunem înse în latina populară *lumen, luminis* de gen comun ori feminin, am putea avea *lîmine* din *luminem* acuz. ca și *mînciună* pentru *mînciune* din *mentionem*. O greutate aci ieste schimbarea de accent de pe antepenultima pe penultima: *lumină* pentru *lîmină*.

TABELUL II

§. 2. Neutre latinești cari și-au păstrat genul în românește.

DECLINAREA II.

a) Neutre cari și-au păstrat pluralul în e (a latin).

buccinum; dar ieste și *buccinus* și *buccina*, cel masculin și cel neutru, insamnă sunetul trompetei; forma românească: *bucine* se găsește la Dosofteiu; *bucino, buccina* It; *bocina* Sp. Port.; *bucina, bozina* Prov.; *buisine* Fr. v.; *buccin, buccine* Fr. nou.

calcaneum; *călcăiu* Rom.; *calcagno* It.; *calcaño* Sp. *canticum*; *cîntec* Rom.; *cantico, cantica*, It. Sp.;

- cantico, cantiga* Port.; *cantic* Prov.; *cantique* Fr.
capistrum; *căpăstru* Rom; *capestro* It.; *cabestro* Sp.; *cabresto* Port.; *cabestre* Prov.; *quevestre* Fr. v.; *chevêtre* Fr. nou.
carrum, ieste și *carrus* masc; *car* Rom.; *carro* It. Sp. Port.; *car, carre, char* Prov.; *char* Fr.
conventum; *cuvînt* Rom.; *convent, conven* Prov.; *convento* It. Sp. Port.; *convent* Fr. v. *couvent* Fr. nou.
ferrum; *fier* Rom.; *ferro* It. Cat.; *fier* Friul, Grizon; *hierro, fierro* Sp.; *ferro* Port.; *fer, ferr, ferre* Prov.; *fer* Fr.
filum; *fir* Rom.; *filo* It.; *fir* Milanez; *hilo* Sp.; *fio* Port.; *fil* Cat. Prov. Fr.
frenum; *friū* Rom.; *freno* It. Sp.; *fre* Cat.; *freio, freo* Port.; *fren, fre* Prov; *frein* Fr.
igniarius; *amnariū* Rom.
judicium; *judeș* Rom.; *giudicio* It.; *juicio* Sp.; *juizo* Port.; *judici, juhii* Cat.; *judici, juzizi, juzi* Prov.
lignum; *lemn* Rom.; *legno, legna, legne* It.; *leño* în înțeleș de trunchiū de luntre și *leña* în înțeleș de lemn de ars Sp.; *tenho, lenha* Port.; *leny, lleny*, Cat. v; *lleya* Cat. nou; *ling, link, lenh, legna, leigna, lenha, linha, lenia* Port.; *laigne* Fr. v.
malum dar trebue să presupunem o formă *melum*; *măr* Rom.; *mela* It.
ossum; *os* Rom.; *oso* It.; *hueso* Sp.; *oso* Port.; *os* Cat. Prov. Fr.
ovum; *ou* Rom.; *uovo, uova* It.; *huevo, hueva* Sp.; *ovo* Port.; *ou* Cat.; *ov, uov, ueu* Prov.; *of, oef, oeuf* Fr. v.; *oeuf* Fr. nou.
scamnum; *scaun* Rom; *scano* It; *escaño* Sp; *escany* Cat. v; *escanh* Prov.
signum; *semn* Rom; *segnò* It. *signe* Fr. *seña* Sp. f.

stabulum; *staul* Rom; *stabb o* It.; *establo* Sp; *estable* Cat. Prov; *étable* Fr.
vasum; *vas* Rom; *vaso* It. Sp. Port.; *vas* Cat. Prov; *vase* Fr.

b) Neutre cari pe lingă forma cu e la plural
 mai au și ri (vechiu re din ra).

bracchium; *braț* la pl. *brațe* și *brațuri* cu sens deosebit Rom.; *braccio*, *brazzo*; It.; *brazz* Milanez; *brazzo* Veneț. *brazzu* Sard. Camp.; *brazo* Sp; *braço* Port; *bratz* Prov; *brace* Fr. v; *bras* Fr. nou.
cornum; *corn* la pl *coarne* și *cornuri* Rom; *corno* It; *cuerno*, *cuerna* Sp. *corno*, *corna* Port; *corn* Cat. Prov; *corne*, *cor* Fr.
cubitum; *cot* la pl. *coate* și *coturi*, acesta mai are și o a treia formă plurală: *coți* masc. și care ieste o unitate de măsură = francezul *aune* Rom.; *cubito*, *gomito* It; *cobdo* Sp. v; *codo* Sp. nou; *coto* Port; *coide*; *code* Prov; *coude* Fr.
factum; *fapt* la pl: *fapte* și *fapturi* cu sens deosebit; pe lingă aceasta la sing. mai ieste încă o formă: *faptă* f. Rom; *fatto*, *fatta* It.; *hecho*, *hecha* Sp; *facto* Port; *fag*, *faig* *fait* Prov; *fait* Fr.
granum; *grâu* la pl. *grîe* și *grîuri* Rom; *grano*, *grana* It. Sp; *grão* Port; *gra* Cat; *gran*, *gra*, *grana* Prov; *grain*, *graine* Fr.
monumentum; *mormînt* la pl. *mormînte* și *mormînturi* Rom; *monumento*, *monimento* It.; *monumento*, *monumiento* Sp; *monumento* Port; *monumen*, *monimen* Prov; *monument* Cat. Fr.
peccatum; *păcat* la pl. *păcate* și *păcaturi* cu senz deosebit Rom; *pecat* Istr; *peccato* It;

- peccado* Sp; *peccado* Port; *pecat* Cat; *peccati*, *pechatu* Prov; *péché* Fr.
pometum; *pomet* la pl. *pomete* și *pomături* Rom; *pometo* It.
spicum; vezi Tab. IV, Decl. I.
visum; *vis* la pl. *vise* și *visuri* Rom; *vis* Prov.
 etc. etc. etc.

c) Neutre cari nu mai au forma cu e la plural ci numai cea cu ri.

- argentum*; *argint* pl. *arginturi* rar întrebuințat, forma *arginți* care se găsește în Biblie: *treizeci de arginți* și-a schimbat cu totul sensul căci însemnă o monedă, și apoi az. nu mai ie întrebuințat Rom; *argento* Iti Sp. v. Port. v; *ariint* Friul; *argent* Prov. Fr.
aurum; *aur*, *aururi* Rom; *oro* It. Sp; *ouro* Port; *aur* Cat. v. Prov; *or* Fr.
botum; *bot*, *boturi* Rom; *botto*, *botta* It; *butt* Milanez; *bote* Sp. Port; *botte*, *bout* Fr.
coagulum; *chiag*, *chiaguri* Rom; *quaglio*, *caglio*, *gaglio* It; *cuajo* Sp; *coalho* Port.
coelum; *ceriū*, *ceriuri* Rom. *cielo* It. Sp; *ceo* Port; *cel* Cat Prov; *ciel* Fr.
cubium în *concupium*; *cuib*, *cuiburi* Rom; *covo*, *cova* It; *coba* Sp; *cueva* Sp. nou; *cova* Port.
desertum; *deșert*, *deșerturi* Rom; *deserto* It; *desierto* Sp; *deserto* Port; *desert* Cat. Prov; *désert* Fr.
dorsum arhaic iese și *dorsus*; *dos*, *dosuri* Rom; *dosso* It; *dorso* It. Sp. Port; *dos*, *dors* Prov; *dos* Fr.
foenum; *fin*, *finuri* Rom; *fieno* It; *fe* Cat; *heno* Sp; *feno* Port; *fen* Prov; *foin* Fr.
gelum; măi iese și *gelu* pe a IV Decl. și *gelus* masc; *ger* *geruri* Rom; *gelo*, *gielo*, It;

- gelo* Sp. v. Port; *hielo*, *yelo* Sp. nou; *geil*,
gil Prov; *get* Cat. Fr.
- hordeum*; *orz*, *orzurĭ* Rom; *orzo* It; *ordi* Cat. Prov;
orge Fr.
- jugulum*; *junghiu*, *junghiuri* Rom; *jugulo* It m.
- jugum*; *jug*, *jugurĭ* Rom; *giogo* It; *yugo* Sp; *jugo*
Port; *jou* Cat; *jo* Prov. *joug* Fr.
- lustrum*; *lustru*, *lustrurĭ* Rom; *lustru* It; *lustre* Sp.
m. *lustre* Port. Fr. m.
- lutum*; *lut*, *laturĭ* Rom; *luto*, *loto*, It. m; *lodo* Sp.
Port. m; *llot* Cat; *lut* Fr. m.
- medium*; *miez* *miezurĭ* Rom; *mezzo* It; *medio* Sp;
meio Port; *medi* Cat; *meig*, *mieg*, *meg*, *meitz*,
mietz, *miez*, *mei*, *miei* Prov; *mei* Fr. v.
- milium*; *meiĭ*, *meiurĭ* Rom; *miglio* It. m; *mijo* Sp. m;
milho Port; *mill* Cat; *mil*, *meilh* Prov; *mil* Fr. m.
- mustum*; *must*, *musturĭ* Rom; *mosto* It. Sp. Port;
most Cat. Prov; *moût* Fr.
- negotium*; *negof*, *negofuri* Rom; *negocio* Sp. Port;
negozio It; *negoci*, Cat; *negoci*, *negossi*,
Prov; *négoce* Fr.
- pavimentum*; *pămĭnt*, *pămĭnturĭ* Rom; *pemintu*
Istr; *pavimento* It. Sp. nou, Port; *pavi-*
miento Sp. v.; *pazimen* Port; *paviment*
Cat; *payment*, *pazimen*, *pavement* Prov;
pavement Fr.
- plumbum*; *plumb*, *plumburĭ* Rom; *piombo* It; *plomo*
Sp; *chumbo* Port; *p'om* Cat. Prov; *plomb* Fr.
- puteum* *Vezi* Cap. II Tab. III. Dec. II. 1.
- prandium*; *prĭnz*, *prĭnzurĭ* Rom; *pranzo*, *pranso* It.
- pretium*; *pref*, *prefurĭ* Rom; *prezzo*, *pregio* It; *pre-*
cio, *prez* Sp; *preço* Port; *preu* Cat; *prez*,
pretz Prov; *preis*, *pris* Fr. v; *prix* Fr. nou.
- rostrum*; *rost*, *rosturĭ* Rom; *rostro* It. Sp; *rosto* Port.
- responsum*; *respuns*, *respunsurĭ* Rom; *responso*,
risponso It. v; *responso* Sp. Port; *respons*
Cat; *respos* Prov; *réponse* Fr.

- risum; *ris, risuri*, forma *risete* ie de la *risăt* precum *plîsete* de la *plîsăt* Rom. *riso* It. Port.; *risa* Sp.; *ris* Cat. v. Prov. Fr.
- sebum; *seu, securi* Rom.; *sevo, sego* It; *sebo* Sp.; *seu* Prov.; *suif* Fr.
- stratum; *strat, straturi* Rom.; *strato* It.
- vadum; *vad, vaduri* Rom.; *vado, guado* It; *vadu* Sard.; *vado* Sp.; *vao, vado* Port.; *guá, ga, gah* Prov; *gué* Fr.
- venenum; *venin, veninuri* Rom.; *veneno* It.; *venin* Sp. v. *veneno* Sp. nou; Port; *veri* Cat.; *vere, veri* Prov.
- vinum; *vin, vinuri* Rom.; *vino* It. Sp.; *vinho* Port.; *vi* Cat.; *vin, vi* Prov.; *vin* Fr.
- viscum; *văsc, văscuri* Rom.; *visco, hisca* Sp; *visco, visgo* Port.; *vesc* Cat. Prov.; *visc* Prov. nou.; *gui* Fr.

DECLINAREA III.

a) Neutre cu pluralul în ora.

- frigus; *frig, friguri* pluralul se poate întrebuința în două senzuri; *friguri*=frig, așa se zice: *frigurile Siberiei* și *friguri*=febre; *freddo* It.; *fred* Cat.; *frio* Sp Port.; *freg, frey, freit* Prov.; *froid* Fr. v; *froid* Fr. nou. (*frigidus*).
- pectus; *pept, piepturi* Rom.; *petto* It; *pecho, peto* Sp; *peito* Port.; *pit* Cat.; *peich, peit, piech, piet, pieit, pit, pege* Prov.; *peis* Fr. v; *pis* Fr. nou.
- stercus; *ștere, ștercuri* Rom. v. *Dară ce coofștercul în ochiul fratelui tău, dară birna carei (sic) în ochiul tău nu o ai aminte.* (Noul Testament Belgrad 1648. Mateiü Cap. VII); *sterco* It.; *estiercol* Sp.; *estercol* Port.
- tempus; *Vezi Tab. I. Decl. III. 1.*

b) Neutre cu alt-fel de finală la plural.

caput;	<i>cap, capete</i> , mai sînt încă două forme la plural: <i>capî, capurî</i> cu senz deosebit însă; <i>capo</i> It.; <i>cabo</i> Sp.; <i>cap</i> Prov; <i>chief</i> Fr. v; <i>chef</i> Fr. nou.
cubile;	trebuie să presupunem o formă <i>cubulum</i> din care să vie: <i>covru, covrurî</i> Rom.; <i>co- volo, covile</i> It.; <i>cubil</i> Sp.; <i>covil</i> Port.
glomus;	<i>ghiem, ghie murî</i> Rom.; <i>ghiomio</i> It.
guttur;	<i>gît, gîturî</i> Rom.
nomen;	<i>nume</i> la pl. singurul care are forma ca și la sing.: <i>nume</i> Rom.; <i>numă</i> Maced. f.; <i>nome</i> It. Port.; <i>nomne</i> Sp. v.; <i>nombre</i> Sp. nou; <i>nom</i> Cat. Prov. Fr.
os;	Vezi Tab. II. Decl. II. a)
sauguen.	Vezi Tab. III. Decl. III. 2
uber;	<i>uger, ugere</i> Rom. <i>ugere</i> Maced. f.; <i>ubre</i> Sp. f.; <i>ubre</i> Port. m.; <i>uver</i> Bolog. m.; <i>uvar, uvero</i> Romag. m.
vas	Vezi Tab. II. Decl. II a)

Observații.

1. Faptul cel mai însemnat aci iese că pluralul în *ora* pe care îl vedem păstrat de-a-dreptul numai în cîte-va cuvinte (noi am găsit numai 4 și dintre cari unul a-zî neîntrebuințat: ștere) se află întins foarte tare la neutrele de a II-a, Decl., în locul formei cu *e* sau alături cu *dînsa*. Forma aceasta s'a întins și la substantive masculine formîndu-le un plural neutru în *ri* pe lângă cel cu *i* precum: *cîmp, cîmpi* și *cîmpurî* etc. La unele a înlocuit cu totul forma masculină de la plural și a înmulțit ast-fel numărul masculinelor trecute la neutru ca: *loc, locurî* etc. Pe lângă aceasta sufixul *urî* a dat plurale și la multe feminine precum: *carne, cărnurî; aramă, arămurî* etc. precum și la neologisme ca: *glob, globurî; cristal, cristalurî* etc. Se înțelege că adese-orî înțelesurile sînt deosebite după finalele ce se pun la plural, iar limba ie îmbogățită cu forme pentru a arăta nuanțe de înțelesurî.

2. Din faptele arătate urmează că sufixul *ora* trebuie să se fi întrebuințat încă de la începutul limbii române foarte mult pentru ca să poată avea o asemenea vitalitate.
3. Genul neutru s'a păstrat în românește foarte bine; formele de la plural de și samănă cu cele feminine, dar în realitate sînt moștenite din neutre latinești. Examinînd tabelul din urmă vedem că nu poate avea vre-un înțeles de a zice că limba romînă are numai două genuri.
4. Numărul neînsemnat de neutre singulare trecute la masculin (*nour, ușor* etc.) și de neutre plurale trecute la feminin (*ișă, prună* etc.) ni arată că desfacerea genului neutru în masculin și feminin de abia se începuse în româneasca primitivă și se și opri. Pe de altă parte faptul că formele feminine românești facute din neutre plurale nu se află toate tot feminine în celelalte limbi romanice (cum se vede din tabeluri) ne arată, de asemenea că în latina populară erau numai cîte-va începuturi de desfacere a genului neutru. În paragraful următoriu vom vedea la ce încheiere ni ducă cercetarea asupra celorlalte limbi romanice.

§ III. Cum se află derivatele genului neutru latin în celelalte limbi romanice?

1) În *italienește* găsim un număr de cuvinte masculine la singular cari au numai pluralul feminin în *a*. Le transcriem aci după gramatica lui *A. J. de Fornascari-Verce*:

il centinajo	le centinaja
il miglajo	le miglaja
il miglio	le miglia
il maggio	le maggio
il pajo	le paja
l' uovo	le uova

Observație. Din aceste cuvinte *l'uovo, le uova* se află în românește sub forma *ou, ouă* (vechiu *oue* din *ora*); *miglia* care italienește iese plural corespunde cu *mie* care la noi iese singular feminin.

Sîntem în tot dreptul de a pune aceste forme italienești alături cu neutrele românești din tabelul II.

Pe lângă aceste cuvinte se mai află în italienește și neutre la cari pe lângă pluralul în *a* s'a format sub înriurirea singuritelui și un plural masculin în *i*. Le cităm din aceeași gramatică, lăsind afară pe acele cărora le corespundeau în latina clasică substantive masculine :

il braccio	i bracci	le braccia
il calcagno	i calcagni	le calcagna
il castello	i castelli	le castella
il ciglio	i cigli	le ciglia
il corno	i corni	le corna
il filo	i fili	le fila
il fondamento	i fondamenti	le fondamenta
il gesto	i gesti	le gesta
il ginocchio	i ginocchi	le ginocchia
il labbro	i labbri	le labbra
il legno	i legni	le legna
il lenzuolo	i lenzuoli	le lenzuola
il membro	i membri	le membra
l'osso	i ossi	le ossa
il tempo	i tempi	le quattro tempora
il vestigio	i vestigi	le vestigia
il vestimento	i vestimenti	le vestimenta

Observație. Aceste forme le punem alături cu cuvintele românești ca: *genunchiū*, *genunche* și *genunchi*; *ficat*, *ficat* și *ficași* la cari s'au produs și un plural masculin cu *i*

Din aceste exemple se vede că genul neutru păstrat în românește, se află și în italienește, dar redus foarte tare, aproape să se piardă. Urme necontestabile înse sînt cele citate. De aci sîntem în drept de a presupune cu toată siguranța, că în unele dialecte italiene de a-zî orî în texturi vechi să fie mai multe, adecă să găsim o stare mai aproape de cea de la noi.

În italiana de a-zî se află numai un singur cuvînt cu pluralul în *ora* pe lângă forma cu: *i*; *il tempo*, *i tempi* și *tempora* în expresiunea: *le quattro tempora*.

La *Diez* însă găsim mai multe și din grupa cu *a*

și i la plural și din cea cu *ora* (aceste din urmă din Evul-mediu); iată neutrele de la *Diez* și cari lipsesc în gramatica lui *Fornascari-Verce*: *cervello, foglio, grano, granello, letto, melo, peccato, pomo, prato, uscio, ubero, vassello, sentimento, etc...* Despre cele în *ora*, îel ni spune că la Italianii vechi ierau forme ca: *agora (ago) corpora (corpo) tempora (tempo) tettora (tetto) etc.*

Observație. Intre formele de la *Diez* tragem luarea aminte asupra cuvântului *melo* care face la plural *mela* pe lângă *meli*, deci o potrivire cu românește, de vreme ce noi avem: *măr, mere*. Asupra celor în *ora* vedem că și italienește, cel puțin în dialectul din Lombardia, se întinsese finala aceasta ca și în românește la cuvinte neutre cu pluralul în *a* și la multe masculine. Mai observăm că finalele *a, ora* s'au întins și la cuvinte de origine străină întocmai ca și în românește așa: *bisogno, bisogna; briciolo, briciola; grido; grida etc.*; la cele cu *ora*: *waldora* = nemțesul *Wälder* = păduri (*Diez*); *borgora* = *Bürger* = cetății etc.

2) În limba *romauntsch. (Churwälsch)* se găsesc de asemenea neutre cu pluralul în *a*. *Diez* citează: *bratsch, chiern, dett, iess, prau* cu pluralele *bratscha, corna, detta, ossa, prada*. Ba încă și articolul neutru *la* (pentru *illa*) s'a păstrat pe cînd în italienește s'a pierdut și s'a înlocuit prin *le* de la feminin. Dacă la *romauntsch*, se află și pluralul în *ora* nu ne spune *Diez*. Din aceste fapte urmează că în dialectul *romauntsch* s'a păstrat genul neutru (până la ce punct nu știm) ca și la noi, ca și la Italiani.

3) În *franzuzește* de abia găsim ceva urme de gen neutru în felul celor trei limbi romanice studiate mai sus. Cuvîntul *délice* ie de genul masculin la singular, iar la plural ie feminin. Tot așa ie și *orgue*. Cuvîntul *amour* are asemenea pluralul feminin, însoțit de întrebuințat poetic, așa în expresia *les premières amours* și în proverbul: *froides mains, chaudes amours*. Dar de valoarea acestor urme ne putem îndoi.

4) În *celelalte limbi romanice* găsim următorul fenomen. Cum se poate vedea din tabelul I și II mul-

te neutre latine se află reprezentate în *spaniolește, provençală, portugheză, italienește, franțuzește*, prin o formă masculină și alta feminină. Noi presupunem că forma masculină s'a format din singuritul neutru, iar cea feminină din plural și că la începutul acestor limbi există genul neutru ca și în românește, în italienește și romauntsch. Din formele duple, unele s'au păstrat amândouă până a-zi în unele limbi, altele s'au redus la o singură formă, sau a pierit masculinul sau a pierit femininul și ast-feliu s'a ajuns la starea de astăzi a limbilor romanice.

Pentru a face mai clară această idee aleg din materialul adunat în tabeluri câte-va exemple :

ovum. care în românește și italienește ie neutru se află în spaniolește sub formele *huevo* masculin și *hueva* feminin (singular). *Hueva* însemnă icre și negreșit că în spaniola-vechie însemnă ouă multe, deci *huevo*, *hueva*, erau forme corespunzătoare tocmai cu cele românești și italienești.

filum se află în franțuzește sub formele *fil* masculină și *file* feminină; *fil*=*filum* și *file*=*fila*.

cornum ori *cornu* se află franțuzește sub formele *cor* masculin și *corne* feminin; spaniolește *cuerno* masc. și *cuerna* fem.; în portugheza *corno* și *corna*; în catalană și provençală ie numai o singură formă.

Brachium a dat franțuzește *bras* masc. și *brasse* fem. spaniolește *brazo* masc. și *braza* feminin.

melum a dat italienește *melo* (Diez) și *mela* (singular), ba chiar și o formă neutră *melo* singur, *mela* plural; în românește ie neutru.

Adese-ori cele două forme s'au păstrat alătura primind înțelesuri deosebite.

La masculine voiți cită și alte exemple de acest fel; în tabele încă se află destule.

In rezumat genul neutru latin a existat în faza primitivă a limbilor romanice. Această fază foarte

-333538-

bine păstrată se află în românește; într'un cerc destul de mic, dar păstrată se află și a-zi în italienește, tot așa și în romauntsch, poate încă mai bine în aceeași din urmă limbă. În celelalte limbi române: francezește, spaniolește, proventală, portugheză a pierit, lăsând urme de feliul celor arătate de noi (adecă masculine ori feminine).

Capitolul al II-lea.

TABELUL III.

§ I. Masculine latinești cari și-au schimbat genul în românește.

DECLINAREA II

1. Masculine cari au trecut la feminin.

- alveus; ieste înse și forma neutră *alveum* la Isidorus; *albie* Rom; *alveo* It. m.; *alveo* Sp. m.; idem Port.; *auge* Fr. f.
- cadus; *cadă* Rom; Dl Cihac nu dă și alte forme romanice.
- floccus; *foacă* Rom. la plural *foace*, dar ieste și forma masculină: *floc*, *floci*; *foco* It. m.; Dl Cihac dă și forma *foca*; *flueco* și *fleco* Sp. m; *froco* Port.; *floc* Cat. Prov; *flocon* Fr. m. diminutiv de la un radical *floc* care s'a păstrat în proventala: *floc*, *flocon* (Brachet).
- nodus; *noadă* Rom. și Maced. intrebuintat numai la singular, afară de aceasta ieste și forma *nod*, *noduri* care ie neutră; *nodo* It; *nodo*, *nudo* Sp; *no* Port; *nu* Cat; *not*, *no* Prov; *nod*, *no* Fr. v; *noeul* Fr. n.
- radius; *ruză* Rom; *raggio*, *razzo*, *razza* It; *rayo*, *rayu* Sp; *raya* Cat; *rai*, *raig*, *rait*, *rach*,

rah, raia Prov; *rai* Fr. v; *raie* Fr. nou de la *radia* * o formă feminină a lui *radius* (Brachet).

2. Masculine cari au trecut la neutru.

- angulus*; *unghiū* Rom; *angolo* It. *angulo* Sp. Port.; *angle* Cat. v. Prov. Fr.
- campus*; *cîmp* Rom. la plural are și forma *cîmpî* așa se zice *a luă cîmpii*; *campo* It. Sp. Port.; *camp*, *cambo* Prov; *camp*, *champ* Fr.
- carrus*; la *Livius* și la *Caesar* dar ieste și *carrum* la gramaticul *Nonius Marcellus* și la *Auctor belli Hispaniensis*; *carro* It. Sp. Port. m.; *car*, *car* *carre*, *char* Prov; *char* Fr. m.
- cippus*; *cep* Rom; *cepo* m. *cepa* f. Sp La Dl Cihac nici nu ieste acest cuvînt.
- circus*; *cerc* Rom; *circo* It. *cercu* m. *cerca* f. Sp; *cercu*, *cerea* Port; *cirque* Fr.
- cubitus*; Dl. Cihac dă și forma *cubitum*, în *Quicherat* înse nu ieste; *cot* Rom. la plural *coate*, dar ieste și *cofi* (unitate de măsură pentru stofe), și *coturî* cu alt înțeles înse; *cubito* m. *gomito* m. It.; *cobdo* Sp. v; *codo* m. Sp. nou; *coto* Port; *coide*, *code* Prov; *coude* Fr. m.
- cuneus*; *cuiū* Rom; *conio* It. m; *cuño* m. *cuña* f. Sp; *cunho* Port; *conh*, *cunh*, *cong* Prov; *coing* Fr. v; *coin* Fr. nou.
- digitus*; *deget* Rom; *digito*, *dito* It. m; *dedo* Sp. Port. m; *dit* Cat; *det* Prov; *deit*, *deigt*, *doit* Fr. *doigt* Fr. nou, m.
- focus*; *foc* Rom; *fuoco*, *foco* It; *fuego* Sp; *fogo* Port; *fog* Cat; *foc*, *fuoc*, *suec* Prov; *feu* Fr. nou.
- fremitus*; *freamăt* Rom; *fremito* It. Sp. Port; *friente*, *frinte* Fr. v.
- fumus*; *fum* Rom; *fumo*, *fummo* It; *humo* Sp. m; *fumo* Port; *fum* Cat. Prov.

- fundus; *fund* Rom; *fondo* It. m; *fundo, fondo, fondo* Sp. m; *fundo* Port; *fonds* Cat. Prov; *fonds* Fr. v; *fond* Fr. m.
- fusus; la Symmachus iese forma neutră *fusum*; *fus* Rom; *fuso* It. Sp. v. Port; *huso* Sp. nou; *fus* Cat. Prov.
- gustus; *gust* Rom; *gusto* It. Sp. *gosto* Port; *gust* Cat; *gost* Prov; *gouit* Fr. nou.
- humerus; *umăr* Rom. la plural pe lingă forma *umeri* iese și cea masculină *umeri*; *omero, umero* It; *humero, hombre* Sp. m; *hombro, ombro* Port.; *hume* Prov.
- jocus; are la plural și *joca, jecorum*; *joc* Rom; *giuco, gioco* It; *juego* Sp; *jogo* Port; *jog* Cat; *jog, juec, juoc* Prov. *jeu* Fr. m.
- laques; *laț* Rom; *lacio* m. *lasso* m. *lassa* f. It; *lazo* Sp; *laço* Port; *las* Cat; *lac, laz, latz* Prov; *lacs* Fr.
- locus; are și forma neutră plurală *loca, locorum*; *loc* Rom; *luogo, loco* It; *luego* Sp; *logo* Port; *loc* Cat; *loc, luoc, luoc, luec* Prov; *luec, lues, leu* Fr. v; *lieu* Fr. nou.
- malleus; *maii* (de bătut) Rom; *maglio* It; *malho* Sp. Port; *mali* Cat; *malh, maill, mal* Prov; *mail* Fr. m.
- mucus; *muc* are două plurale *mucuri* și *muci* cu înțeles deosebit înse; *mucco, moco* It; *moco* Sp. m; *mucco, monco* Port; *moch* Piem; *muc* Prov. nou.
- musculus; *mușchi* Rom. la plural pe lingă forma *mușchiuri* iese și *mușchi* masculină; *muschio* It; *muscle* Fr. m; D. Cihac mai dă și alte forme romanice, dar cari nu derivă din *musculus* ci din o altă formă.
- nasus; *nas* Rom; *naso* It. Sp; *nas* Cat; *nas, naz* Prov; *nez* Fr. m.
- numerus; *număr*, la plural are și forma *numeri* pe

- lingă *numere*; *numero, novero* It. m; *numero* Sp. Port. Cat. m; *nombre* m. Fr.
- oculus; *ochiū* Rom. pluralul *ochiuri* are alt senz de cit cel ordinar: *ochi*; *occhio* It; *ojo* Sp; *olho* Port; *oill* Cat. v; *ull* Cat. nou; *olh, ol, oil* Prov; *oil, oel*, Fr. v; *oel* Fr. nou.
- petiolus; *picior* Rom; *picciulo*, It. m; *peciolo* Sp.
- populus; *popor* Rom; *popolo* It; *pueblo, puebro* Sp; *povo* Port; *poble* Cat; *pobol, poble* Prov; *peuble* Fr. v; *peuple* Fr. nou.
- puteus; această formă iese la Cicero și Horatius, iar forma neutră *puteum* se află la Varro și Ulpianus; *puț* Rom; *pozso* It; *pozo* m. *poza* f. Sp; *poço, poça* Port; *pou* Cat; *potz, poutz* Prov; *puis, puiz* Fr. v; *puits* Fr. nou. m.
- ramus, *ram* Rom; *ramo* m. *rama* f. It. Sp. Port; *ram* Cat; *ram, ramp, rama* Prov; *rame* Fr. f.
- rivus; *riū* Rom; *rivo, rio* It; *rio* Sp. Port; *riu* Cat. Prov; *ru, riu, rui* Fr. v.
- somnus; *somn* Rom. de ordinar are numai singular, dar dacă se întrebuintează la plural atunci se zice: *somnuri*; *sonno* It; *sueño* Sp; *somno, sono, sonho* Port; *son* Cat; *som, son* Prov; *somme* Fr. m.
- succus; *suc* Rom. nu iese la D. Cihac.
- trunculus; *trunchiū* Rom; la plural *trunchi* și *trunchiuri*; celelalte forme date de D-nul Cihac presupun o formă *truncus*.
- urceolus; *ulcior* și *urcior* Rom; *orciuolo* It; *urceolo* Sp.
- ventus; *vînt* Rom; *vento* It. Port; *viento* Sp; *vent* Cat; *vent, ven* Prov; *vent* Fr.

DECLINAREA III.

1. Masculine cari au trecut la feminin.

- calor; *căroare* și *căloare* R. Maced.; *calore* It;

- calor* Sp. m.; *chaleur* Fr. f. Această formă nu iese în Dicționarul D-lui Cihac.
- dolor; *duroare* Rom. v; *dolore* It. m; *dolor* comun în Sp. v. și masculin în Sp. nouă; *dor* Port f; *dolor* Cat. Prov; *dolour* Fr. v; *douleur* Fr. nou.
- flos; *floare* Rom; *flore* It. nou m., în italiana veche iese feminin astfel numele *santaflore* (Diez); *flor* Cat. Sp. Port f; *flor*, *flour*, *flur* Fr. v. f; *fleur* Fr. nou f.
- funis; la Lucretius se află feminin; *fune* (o măsură de 12 stinjeni, de aci și cuvintul *funaș*—proprietarul mai multor funi) Rom. v; *fune* It. m. și f.
- langor; *lingoare*, (popular) și *lingoare* Rom; *languore* It; *langor* Sp. Port; *languor*, *langor* Prov.; *langor* Fr. v.; *languueur* Fr. nou.
- linter; m. la Ovidius, Tibullus și gramaticul Priscianus, iese și forma *lintris*, is feminină la epistolograful și poetul Sidonius Apollinaris, de ordinar însă *lintres*, ium f. la Cicero și Caesar; dintre limbele române numai romiua și spaniola l-au moștenit: *luntre* Rom; *londro* Sp. m. Nici Dl Cihac nici Dl. Gaster în studiul său „Stratificarea elementului latin în limba romina 1)“ nu dau forma spaniolă.
- lucor; nici Quicherat nici Dl Cihac nu dau această formă, dar trebuie să o presupunem, pentru că se află în mai multe limbi române: *lucoare* Rom; *lucore* It v; *lugor* Prov; *luor* Fr. v; *lueur* Fr. nou f.
- panis; *pîne*, *pîne* Rom; *pane* It. m; *pan* Sp; *pam*, *pão* Port; *pa* Cat.; *pan*, *pa* Prov; *pain* Fr. m.

1) Revista pentru istorie, arheologie și filologie. Anul I. Vol. I.

- passer*; *pasere* Rom; *passere* It. m.; *passer* Prov. Celălalte forme romanice pe cari le dă Dl Cihac; *passero* m. *passera* f It; *pajaro* m. *pajara* f. Sp. *passaro* m. *passara* f. Port; *passera* Prov. nu pot veni din *passer* ci dntr'un tip *passerus*, *passera*.
- pons*; *punte* Rom; *ponte* It. m; *puente* Sp. m. și f; *ponte* Port f; *pont* Fr. Cat Prov. m.
- pulvis*; *pulbere* Rom; *polvere* f, *polve* f. It; *poldre* Fr. v; *poudre* Fr. nou. Celălalte forme romanice *polvo*, *polvora* Sp; *po*, *polvora*, *poeira* Port.; *polvora* Cat; *polvera*, *podra* Prov. nu știm până la ce grad sint inrudite cu forma latină *pulvis*.
- putor*; *putoare* Rom; *pudor* Cat. Prov; *puor*, *pueur* Fr. v.
- sal*; *sare* Rom; *sale* It. m; *sal* Sp. Prov. Cat. f.; *sal* Port. m; *sel* Fr. m.
- splen*; *splină* Rom; Dl Cihac dă numai niște derivate romanice.
- sudor*; *sudoare* Rom; *sudore* It. m; *sudor* Sp; *suor* Cat. Port; *suzor*, *suor* Prov; *sueur* Fr. f.
- venter*; *vintr*e Rom; *ventre* It. Port. Cat. Prov; *vientre* Sp. m; *ventre* Fr. m.

2. Masculine cari au trecut la neutru.

sanguis; dar există și forma neutră *sanguen* la Ennius și Lucretius și românescul *sînge* după legile fonetice se explică din această formă, iar nu din cea masculină, în cît aceasta ie un neutru latin păstrat. Noi l-am pus aci pentru că facem comparația cu latina clasică. In treacăt relevăm că Diez greșește genul zicînd că românește ie feminin; *sanguie* It. Port. *sangre* Sp. f; *sang* Cat.; *sanc*, *sang* Prov.; *sang* Fr.

- sapo*; *săpun* la Munteni; *săpune* la Macedoneni și aceasta ie forma fonetică adevărată, moldovenescul *șapon* ie împrumutat în urmă de la străini; *sapone* It; *jabon* Sp.; *sabzo* Port; *sabó* Cat; *sabo* Prov; *savon* Fr.
- termo*; *țerm* Rom; unul din puținele cuvinte românești formate din nominativ; *termine* It; *termo* Port; *termine* Fr. v; *terme* Cat. Prov. Fr.

DECLINAREA IV.

1. Masculine cari au trecut la feminin.

- nuptus*; *nuntă* Rom. Celelalte forme romanice: *nozze* It; *nupcias* Cat. Sp. Port; *nossas* Prov; *nopces* Fr. v; *noces* Fr. nou vin de la *nuptiae*, *arum* (Cihac).

2. Masculine cari au trecut la neutru.

- arcus*; în vechea declinație latină ieră pe a doua (Varro, Priscianus), apoi pe lingă aceasta la autorii vechi ieră și masculin și feminin; *arc* Rom.; cu două plurale *arcuri* și *arce*; *arco* It. Sp. Port; *arc* Prov. Fr.
- fructus*; *frupt* Rom.; cuvintul *fruct*=roadă de pom ie introdus în urmă; *frutto* m. *frutta* f. It; *fruyt* Cat; *fruto*, *fruta* Sp; *fruto*, *fruta* *fructo*, *fructa* Port; *frucha*, *fruita*, *frug*, *fruit* Fr.
- lacus*; *lac* Rom; *laco*, *lago* It; *lago* Sp. Port.; *lac* Cat. v. Prov. Fr.
- passus*; *pas* Rom. pe lingă pluralul *pasuri* are și unul masculin *pași*; *passo* It. Port; *paso* Sp; *pas* Cat. Prov. Fr.

risus;	<i>ris</i> Rom; <i>riso</i> It. Port; <i>risa</i> Sp; <i>ris</i> Cat. v. Prov. Fr.
saltus;	<i>salt</i> Rom; <i>salto</i> It. Sp. Port.; <i>salt</i> Cat. <i>saut</i> Prov. Fr.
satus;	<i>sat</i> Rom. La Dl Cihac nu iese acest cuvânt.
sinus;	iese și <i>sinus</i> , <i>i</i> pe-a doua Declinare la Plautus și <i>sinum</i> , <i>i</i> , neutru la Varro și Vergilius; <i>sin</i> Rom; <i>seno</i> It. Sp. Cat.; <i>seio</i> , <i>seo</i> Port; <i>sen</i> , <i>se</i> , Prov; <i>sein</i> Fr.
sonitus;	<i>sunet</i> Rom; <i>sonido</i> Sp. Port.
venatus;	<i>vinat</i> Rom; <i>venado</i> Sp; <i>veado</i> Port.
versus;	<i>viers</i> Rom; <i>verso</i> It. Sp. Port.; <i>vers</i> Cat. Prov. Fr.
victus;	<i>vipt</i> Rom; <i>vitto</i> It; <i>vieto</i> Sp. v.

Observații.

1. Despre masculinele trecute la feminin de la Decl. II-a și a a IV-a avem de spus că această prefacere trebuie să fie numai aparentă. Aceste cuvinte erau neutre în latina populară și forma plurală a dat feminine singulare.

La *alveus* în tabel se arată că ie și sub forma neutră *alveum*; *albie* rom. vine din *alvea* pl.; franțuzește ie tot feminin: *auge* (tot din *alvea*, popular *alvia*).

Floc iese românește și masculin și feminin și neutru; forma *floche* Fr. f. ni dă dreptul a presupune că ieră neutru în latina populară.

Nod ie neutru românește, dar forma: *noadă* se află numai într'un senz și de bună samă ie format de la pluralul vechi neutru.

Radius trebuie asemenea să fi fost neutru în latina populară căci numai ast-fel înțelegem formele din tabel: franțuzește *raie* fem., italienește *razza* fem. etc.

De la vechia Decl. IV care se confundase cu a II-a avem *nuptus*, *us* trecut la feminin. Noi explicăm aceasta prin trecerea lui *nuptus* la a II-a Decl. la neutru și apoi din pluralul neutru avem: *nuntă* din cazul regim

2. Masculine din latina clasică înfășoșate în românește prin

noutre sînt multe. Chiar din latinește s'a făcut trecerea, ori s'a stabilit predominarea acestor forme neutre asupra celor masculine, și în tabel se arată, cum la unii scriitori se întîlnesc forme neutre alături cu cele masculine. Neutrele aceste din felul lor sînt cu pluralul în *e* (a vechiū) dar sînt și cu *uri*, finala aceasta întinzîndu-se și asupra lor.

Unele dintr'însele au și pluralul cu *i* precum: *cîmpî*, *coî*, *u-merî*, *muci*, *mușchi*, *trunchî* etc. În privința acestora se poate spune că formele masculine ar fi cele vechi și că li s'au format pluralul cu *uri* ori *e* mai pe urmă, iar la altele din contra pe lângă formele cu *uri* li s'a format pe urmă pluralul cu *i* precum ie la Italiani *tempi* lângă *tempora*. Noi socotim că: *cîmp*, *muc*, *mușchiū*, *trunchiū*, au fost masculine și numai mai pe urmă în lăuntru limbii romîne s'a format și un plural cu *ri*; *coî*, *u-măr* le socotim ca neutre la cari s'au adaos pe urmă pluralele masculine cu *i*.

3. La declinarea a III-a cum se vede din tabel au trecut un număr destul de mare de la masculin la feminin. Despre grupa celor în *or*, *oris* avem de observat că în românește sînt fără excepție feminine, (nu vorbim aci de neologisme cari ar înfățișa cîte-va excepții precum: *amor*).

În privința cuvîntului *funis* îl aflăm feminin la Lucretius: *funis aurca* deci avem drept a-l presupune feminin ori comun în latina populară.

Despre *linter* arăt în tabel că se află și feminin la unii scriitori, prin urmare în latina populară *linter(m)* putea fi comun.

La *pasere* putem înlătura schimbarea de gen dacă presupunem că forma *pasere* ie făcută din *passera*, *am* ca *vespe* din *vespa*, *am* și *carle* din *cârta*, *am*.

Despre cele-lalte forme cu gen schimbat credem că vor fi fost comune în latina populară.

4. În privința masculinelor trecute la neutru notăm că *sanguis* se află și neutru sub forma *sanguen*, deci schimbarea de gen ie numai aparentă. Din *sanguina* neutru ar fi fost românește *singene*, în ori ce caz forma plurală: *singiuri* ieste nouă.

Ferm a fost *fermu* poate masculin la început și numai mai tirziu a trecut la neutru ca multe cuvinte străine.

§. II. Cum se află masculinelle latinești în cele alte limbî romanice?

Vom cercetă masculinelle de Decl. II și a IV-a din latina clasică reprezentate în românește prin neutre

în aceleași limbă romanice, de cari am vorbit la genul neutru.

1. *Italieneste*. În lista de neutre italiene de la *Fornascari-Verce* se găsesc și de acele, cari în latina clasică ierau masculine. Le complectăm aci adăogînd și pe cele de la *Diez*:

<i>anello</i>	(anellus)	<i>gli anelli</i>	și	<i>le anella</i>
<i>dito</i>	(digitus)	<i>i diti</i>	și	<i>le dita</i>
<i>frutto</i>	(fructus)	<i>i frutti</i>	și	<i>le frutta</i>
<i>fuso</i>	(fusus)	<i>i fusi</i>	și	<i>le fusa</i>
<i>muro</i>	(murus)	<i>i muri</i>	și	<i>le mura</i>
<i>pugno</i>	(pugnus)	<i>i pugni</i>	și	<i>le pugna</i>
<i>riso</i>	(risus)	<i>i risi</i>	și	<i>le risa</i>
<i>sacco</i>	(saccus)	<i>i sacchi</i>	și	<i>le sacca</i>
<i>moggio</i>	(modius și modium)			<i>le moggio</i>
<i>cerchio</i>	(circulus)	<i>i cerchi</i>	și	<i>le cerchia</i>
<i>cognu</i>	(congius)	<i>i cogni</i>	și	<i>le cognu</i>
<i>coltello</i>	(coltellus)	<i>i coltelli</i>	și	<i>le coltella</i>
<i>fastello</i>	(fastellus)	<i>i fastelli</i>	și	<i>le fastella</i>
<i>martello</i>	(martellus)	<i>i martelli</i>	și	<i>le martella</i>

Așa dar fenomenul ce s'a întimplat în românește nu ie izolat, îl vedem și în italianeste.

2. În limba *romauntsch* între puținele exemple citate de *Diez* tot se află unul, care în latina clasică ieră masculin: *digitus (dett. detta)*.

3. În *celelalte limbă romanice* aflăm același fenomen că și pentru cuvintele ce ierau și în latineste neutre. Culeg cite-va exemple din tabel:

fructus, ūs se află spaniolește sub forma *fruto* la masculin și *fruta* la feminin.

risus, ūs a dat spaniolește *riso* și *risa*, ba și românește avem forma feminină: *risă* cristalisată în expresia: *a rămas de rîsa lumii*.

saccus, ūs ieste spaniolește *saco* m. și *saca* f.

floccus se află franțuzește și sub forma *floche* feminină (Cibac).

cuneus se află spaniolește și sub forma *cuño* masc. și *cuña* fem.

ramus se află sub forma *rama* fem. în italianește, spaniolește și provençală.

puteus se află în italianește sub forma *pozso* masculină și sub forma *pozza* feminină.

circus ieste în spaniolește sub forma *cercu* și *cerca*, tot așa la Portugheji; în alte limbi ca franțuzește ie masculin.

cippus se află la spanioli sub formele *cepo* și *cepa*.

Toate aceste exemple precum și altele, cari se pot vedea în tabel, ne arată că cuvintele aceste au fost neutre din latina populară și de aceea au avut întocmai aceiași soartă în limbele romanice.

4. Despre masculinele trecute la feminin și înlocuirea finalei *o* prin *a* la Decl. II și IV dăm aceeași explicare ca și pentru neutre. Deci și la aceste cuvinte unele limbi au păstrat forma neutră plurală ca feminină pierzând pe cea de la singurit. Și în această privință nu se află potrivire între limbele romanice, în unele se află forma masculină numai, în altele numai cea feminină și în altele în sfârșit și una și alta. Așa dar din nou vedem întărită ideea că desfacerea genului nentru de abia se începuse în latina populară.

5. Despre masculinele Declinării III-a din latina clasică trecute la feminin observăm următoarele:

Forma românească *floare*, de și se deosebește la gen de latina clasică, se potrivește înse cu genul din toate celelalte limbi romanice afară de italiana nouă; dar în italiana veche ieră tot de genul feminin ca și la noi; masculinizarea lui din italiana nouă poate ie provocată de înriurirea latinei clasice cultivată de Italiani.

Grupa de substantive în *or*, *oris* a dat în spaniola veche forme comune (Diez), în franțuzește și în românește avem forme feminine, în portughezește formele: *calor*, *humor*, *ardor*, *amor* sînt masculine

afară de monosilabele *côr=color* și *dôr=dolor*, la cari se numără și *flôr* (despre care am vorbit mai sus) sînt feminine *) în italianește sînt formele masculine. Cel mai natural lucru ni se pare a presupune că în latina populară ierau comune.

Tot comune trebuie să fi fost: *pons, sal, linter* (sau trebuie să presupunem o formă *lunter*), *funis* cum ni arată tabelul căci le aflăm în unele limbi masculine în altele feminine.

Pentru *linter* chiar în latinește clasic se află forma *lintris, is* feminină.

Forma *funis* se află feminină la *Lucretius*.

Noi credem că așa a fost cu toate masculinele trecute la feminin, dacă nu cumva ieste o altă explicație în analogie.

În privința genului masculin ne credem îndreptățiți a admite că în loc de multe masculine clasice ierau neutre în limba latină populară. Ca dovadă la aceasta, pe lângă cele spuse, ieste și ființarea formelor neutre alătura cu cele masculine la scriitorii latini. Din tabel se vede că se află *alveum* pe lângă *alveus*; *fusum* pe lângă *fusus*; *sinum* p. l. *sinus*; *carrum* p. l. *carrus*; *joca, jocosum* p. l. *joci, jocosum*; *loca, locorum* p. l. *loci, locorum*. Acest fenomen îl presupunem noi mai întins în latina populară. Despre trecerea la feminin a masculinelor de a doua declinare am arătat cum o subordinaș acestui fenomen. La a III-a Declinare multe din cele ce ierau masculine în latina clasică trebuie să fi fost comune în latina populară, precum se și găsesc unele în autori buni.

*) F. S. Constancio, D. M.

Capitolul al III-lea.

TABELUL IV.

§ I. *Feminine latinești cari și-au schimbat genul în românește.*

DECLINAREA I.

1. Feminine cari au trecut la masculin.

- spina*; pe lângă această formă mai iese și o alta pe a IV Declinare tot feminină: *spinus, ūs*; *spin* Rom.; *spino* m. *spina* f. It.; *espino, espina* Cat. Sp. Prov.; *espinho, espinha*, Port; *épine* Fr. f.
- tilia*; *teiū* Rom.; *tiglio* It. m; *tilo* Sp. m; *teille, teille* Fr. v. f.

2. Feminine cari au trecut la neutru.

- palea*; *paiū* Rom.; *paglia* It.; *paja* Sp.; *palha* Port; *palla* Cat.; *pulha, pailha, pailla* Prov; *paille* Fr.
- spica*; dar mai iese și forma *spicus* și *spicum*; *spic* Rom.; *spica, spiga* It.; *espiga* Cat. Sp. Port.; *espic, espiga* Prov.; *épi* Fr. m.

DECLINAREA II.

Feminine cari au trecut la masculin.

- carpinus*; *carpān* Rom.; *carpino, carpine* It. m.; *carpe* Sp. m; *charme* Fr.
- cerrus*; *cer* Rom.; *cerro* It.; *cerre* Fr.
- cornus*; *corn* Rom. Toate celelalte forme romnice date de Dl. Cihac, sint de la alte forme latine, pe cari le însamnă anume.
- fagus*; *fag* Rom.; *fag, fau* Sicil; *fo* Lomb; *fau* Prov. Grison; *fau* Fr. v. *faggio* It. Cat; *haya* Sp.; *faia* Port. Prov; *fage* Fr. v.

- fraxinus*; *frasin* Rom.; *frassino* It.; *fresno* Sp.; *fraxo*, *fraxo* Port.; *fruisse*, *fraisne* Prov. *fraisne* Fr. v.
laurus; *laur* Rom.; *lauro*, *alloro* It.; *lauro* Cat. Sp. v; *louro* Port.; *lauro* Prov.
persicus; *piersic* Rom.; *persico*, *pesco* It.; *pejego* Sp; *pecher* Fr.
pinus; *pin* Rom.; *chin* Maced. și Mold. popular; *pino* It. Sp.; *pinho* Port.; *pi* Cat.; *pin*, *pinhe* Prov. *pin* Fr.
pomus; *pom* Rom.
prunus; *prun* Rom.; *prugno* It.; celelalte forme date de Dl. Cihac, presupun un tip *prunerus*.
rubus; *rug* Rom.; *rogo*, *rovo* It.; *rubo* Sp. Port.
sabucus; această formă se găsește masculină la medicul Serenus Sammonicus, neutră la medicul Scribonius Largus: *sabucum*, *i*, dar există *sambucus*; *i* feminin la Plinius; *soc* Rom.; *sambuco* It.; *sabuco*, *sahuco*, *sauc* Sp; *sabugo* Port.; *sauc* Cat.; *sauc*, *sambuc*, *sambuc* Prov.
sorbus; *sorb* Rom.; *sorbo* It.; *sorbo* Port.; celelalte forme romanice nu-s de la *sorbus*.
ulmus; *ulm* Rom.; *olmo* It. Sp.; *olmo*, *ulmo* Port.; *olm* Cat.; *olm*, *olme* Prov; *orme* Fr.

Nota. Feminine trecute la neutru nu există.

DECLINAREA III.

Feminine cari au trecut la masculin.

- arbor*; *arbure*, *arbore* Rom.; *arbore* Maced.; *albero*, *arbero* It. com.; *arbol* Sp. f.; *arvol*, *arvor*, *arvoro* Port. f.; *arbre*, *albre* Prov. f.; *arbre* Fr. m.
stirps; arhaic iese înse și masculin (Cicero, Vergilius); *stirp* sing. se întrebuintează nu-

mai în limbajul botanic popular: *stirp negru* de care țărani se servesc pentru a face mături (Cihac).

Nota. Feminine trecute la neutru nu există.

DECLINAREA IV.

1. Feminine cari au trecut la masculin.
s p i n u s. Vezi Decl. I din acest tabel.

2. Feminine cari au trecut la neutru.
a c u s; *ac* Rom. la plural *ace* și *acuri*; *ago* It.

Observații.

1. Asupra cuvintelor de la Declinarea I-a avem de spus că prefacerile din feminine în masculine cu schimbarea de finală chiar, ca la *spina*, *tilia* trebuie să fie numai aparente; noi presupunem pentru latina populară forme neutre. Din punctul de vedere al limbei române am putea să presupunem și forme masculine.

La femininele trecute în românește la neutru ca *palea* și *spica* pentru rațiuni fonetice nici nu poate fi vorba de alt gen de cît de cel neutru, care trebuie să fi existat în latina populară, *spicum* chiar se găsește în latina clasică.

2. În privința femininelor de la a doua trecute în românește la masculin trebuie să spunem că numele de arbori trebuie să fi trecut la alt gen din pricina finalei. Din aceste nume de arbori se află și neutre așa *sahucum*, care credem că a străbătut în latina clasică din cea populară.

3. La Decl. a III-a sînt feminine cari au trecut la masculin dar numai două. *Arbor* a trecut la masculin sub înriurirea numelor de arbori de la Decl. II-a.

4. La a IV-a Decl. avem iarăși două cuvinte: *spicus* și *acus*. Despre spin s'a vorbit în observația 1. Pentru *acus* iarăși presupunem o formă neutră care s'a păstrat în românește.

§ II. Cum se află genul feminin în celelalte limbî romavice?

Numele feminine de la Decl. I-a, trecute în româ-

nește la masculin ori la neutru trebuie presupuse după limbele romanice ca neutre în latina populară, căci le aflăm cu amîndouă genurile în aceea-și limbă ori în unele masculine și în altele feminine.

La declinarea a II-a, cit privește numele de arbori în *us*, le aflăm trecute la masculin în toate limbele romanice, cum se vede în tabel, numai *jèble* și *ebène* sînt feminine franțuzește. Dar *ebène* trebuie să fie nou, de vreme ce nu are pe *b* între vocale schimbat în *v* ori chiar căzut. *Jèble* trebuie să aibă și iel o explicație (poate finala *e* mut a fost cauza acestei schimbări de gen).

Fiind că fenomenul acesta ie atit de general, sintem în drept de a admite, că s'a întîmplat încă din latina populară.

Cuvîntul *arbor* sub înriurirea numelor de arbori s'a făcut și iel masculin în toate limbele romanice și trebuie să fi fost masculin și în latina populară.

Despre *spinus* am spus dejà că trebuie să fi fost neutru în latina populară.

Acus s'a păstrat numai la Italieni ca masculin, formele românești ne dau însă dreptul de a-l crede neutru în latina populară. Forma *aiguille* feminină ar fi o dovadă, că în franțuzește primitiv a fost o formă feminină din neutrul îmulțit, care a avut ca derivată forma feminină *aiguille*.

Capitolul al IV-lea.

TABELUL V.

Substantive latinești comune.

bos;	<i>bou</i> Rom. m; <i>bur</i> , plur. <i>buoi</i> și <i>bove</i> It; <i>buei</i> , <i>buey</i> (<i>boi</i> , <i>boy</i>) Sp; <i>boi</i> Port; <i>bueu</i> , <i>bou</i> , <i>buou</i> , <i>bov</i> Prov; <i>bouef</i> Fr.
callis	m. la Varro, f. la Ammianus Marcellinus;

- cale* Rom. f.; *calle* m. *calla* f. It Istr;
calle Sp. f.; *calhe* Port. f.
- dies** la sing. masc. și fem., la plural totdeauna masculin; *zi* Rom. f.; sub influința căruia și numele zilelor: *Lună* = *Lunae*, *Marti* = *Martis*, *Miercuri* = *Mercuri* (din *Mercurii*), *Joi* = *Jovis*, *Vineri* = *Veneris* (singurele urme de genitiv la substantive) în românește s'au făcut feminine; în celelalte limbi romanice *dies* fiind masculin au rămas masculine și numele zilelor: *dì* It. m.; *diu* Sp. Port. Cat. Prov. m.; *gi* Grizon m. Vezi Tab. III. Dec III. 1.
- funis;**
hostis; masc. în legea celor XII table, la *Cicero*, *Plantus*, *Varro*, fem. la *Terentius*, *Livius*, *Ovidius*, *Quintilianus*; *oaste* Rom. f.; *osta* Istr.; *oste* It. m. și f.; *hoste* Sp. v. Port. m.; *hueste* Sp. nou. m.; *host*, *ost* Cat. v. Prov. f.; *ost* Fr. v. m. și f.
- linter;** Vezi Tab. III. Decl. III. 1.
- margo;** m. și f. la poetul *Statius* și la gramaticianul *Priscianus*; *marginē* Rom; *marginē* It. f.; noi am găsit și forma *margo* masculină; *margin* Sp. f.; *margin* Port. f.; *marge* Cat. Prov. Fr. f.
- palumbes;** ieste și forma *palumbus*; *porumb* Rom. m.; *palombo* It.; *palombo*, *a* Sp.; *pombo*, *a* Port; *palombe* Fr.
- parens;** *părinte* Rom. m.; *parente* It. Port; *pariente* Sp; *parent* Cat; *parent* Fr.
- serpens;** *șerpe* Rom. m.; *serpe*, *serpente* It; *sierpe* f. *sierpente* f. Sp; *serp* Cat; *serpent*, *serpen*, *serp* Prov; *serpe*, *serpant* Fr. v; *serpent* Fr. nou.

Observații.

În acest tabel am pus unele substantive, cari erau în latina clasică chiar comune ca: *bos*, *parens*, *serpens* și altele, cari se află la unii scriitori masculine la alții feminine.

Cel mai firesc lucru a fost, că aceste cuvinte să rămie în unele limbi romanice masculine în altele feminine și în observațiile de mai nainte am arătat că numărul comunelor trebuie să fi fost mult mai mare în latina populară de cât în cea clasică. Între altele amintesc că grupa substantivelor în *or*, *oris*, cari în latina clasică erau masculine, trebuiesc presupuse comune pentru a explica formele feminine romanice.

Capitolul al V-lea.

INCHEERE.

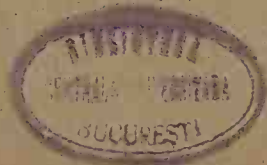
Ca rezultat al cercetărilor de față credem următoarele fapte bine stabilite:

În latina populară erau multe neutre, cari corespondeau cu forme masculine ori feminine clasice; desfacerea acestui gen de abia se începuse în latina populară.

În limbele romanice s'a păstrat genul neutru destul de lung timp în fie-care, apoi a suferit prefaceri. La Romini, Italieni și Elvețienii cari vorbesc romauntsch au rămas urme însemnate de neutre; chiar până a-zî se prezintă forme neutre. La Spaniolii, Portugheji, Provențali și Franceji neutrul s'a pierdut de tot. La unele cuvinte, după limbi s'au pastrat două forme, una masculină și alta feminină, la altele numai câte una.

Prefacerile masculinelor în feminine și vice-versa se explică ori prin influința finalelor ori prin aceea că în latina populară erau comune.

Studiul limbei romine poate lumina în multe privinți fenomene romanice, cari se află mai mult sau mai puțin mascate ori rudimentare.

BIBLIOTECA
CENTRALA
UNIVERSITARA "CAROL I"
BUCURESTI

VERIFICAT
2017

15
76